

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 28

1947

UPPSALA 1947

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1948
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
47543

göra visan känd, skall här i korthet nämnas. I den fem år efter *Scriptores* utkomna, av P. A. Sondén redigerade andra upplagan av Svenska Vitterheten, uppmjukades Hammarskölds omilda och kategoriska dom över Thomas' författarskap.¹ Att Sondén stiftat närmare bekantskap med dikten just i *Scriptores* och så fått upp ögonen för biskop Thomas' betydelse som diktare, vågar man anta, enär han omnämner det därstädes publicerade varningsbrevet till Karl Knutsson och ger några data, som närmast äro en översättning av *Scriptores'* uppgifter. Peter Wieselgren, som hade romantikerns känsliga öra för nationella tongångar, erkänner biskop Thomas' stora förtjänster på ett par ställen i sin litteraturhistoria, ehuru han som mindre noggrann forskare företar tämligen godtyckliga språkliga förändringar av originaltexten. Det synes mig, att Wieselgren är den förste, som gjort den felaktiga uppdelningen av Frihetssången i två olika dikter, en »Engelbrektsvisa» (stroferna 1—27) och en »Frihetsvisa» (stroferna 28—35)², och inte Hyltén-Cavallius & Stephens, som man förut ansett. Ända till år 1919 ansågs denna tudelning emanera från *Thomas själv*, en åsikt som övertygande vederlagts av Erland Hjärne.³ Den flitige men som vetenskapsman föga noggranne C. J. Lénström ger Thomas ett högt betyg i sin Svenska poesiers historia.⁴ Han kallar honom »den förste läsbara konstpoeten i vårt land» men med en liten reservation: Frihetssången passade inte riktigt in i romantikerns folkviseschema. Samma inskränkning finner man i P. D. A. Atterboms Svenska siare och skalder.⁵ Han anser, att Thomas' entoniga rimmerier var ett misslyckat försök att höja sig över folkvisans rymd. Citaten i den efter författarens död utkomna inledningen till Svenska siare och skalder präglas dessutom av »moderniseringar» och omkastningar av originaltexten.⁶

I *Scriptores* var visan i det närmaste otillgänglig för dem, som stodo utanför de lärdas krets. År 1853 utkom emellertid ett nytryck av kvädet, som rädde bot på detta missförhållande och som dessutom gjorde anspråk på att korrigera den Geijer-Schröderska editionen. Hyltén-Cavallius och Stephens lät den nämligen ingå i sin ovan nämnda samling av historiska och politiska visor.⁷ Denna utgåva är emellertid dels behäftad med en feldatering⁸, dels återkommer den wieselgrenska missuppfattningen, att Frihetssången ej skulle utgöra en enhetlig dikt. Samma felaktiga tudelning vidlåder den år 1882 utkomna edition, som verkställdes av G. E. Klemming, den annars så noggranne bibliofilen och kännaren av svensk medeltidslitteratur.⁹ Det är den sist utkomna, vetenskapligt redigerade upplagan av dikten i fråga.

Nils A. Bengtsson.

Brev från J. H. Lidén och M. G. Wallenstråle.

Vid ett besök i Karolinska läroverkets i Örebro bibliotek, fann jag ett par brev från J. H. Lidén och M. G. Wallenstråle, inbundna i ett folioband i blå papppärmar med ryggtitel: Registratur m. m. till Archivum Nericiense från 1767.¹⁰

Detta band innehåller jämte en del brev till ett par präster i Örebro, Erik Waller och Hakvin Ekenborg, förteckningar över handlingar som höra till ett archivum nericiense, såsom förteckningar på lärda arbeten av Närkesbor, historiska

¹ *A. a.*, 2:a uppl., s. 27 ff. (1833).

² Wieselgren, P., *Sveriges sköna litteratur*, 2, s. 441 f. (1834). »Af Biskopen i Strengnäs, Thomas (död 1443) har man trenne sånger i en något högre tonart än folkvisan; det är sången om Engelbrekt och Friheten samt om Erik Puke.»

³ Hjärne, E., *Biskop Thomas' visa om striden för Sveriges frihet*, FHT 1919.

⁴ Lénström, C. J., *Svenska poesiers historia*, 1, s. 96 f., s. 144. 2, s. 627 (1839—1840).

⁵ Atterbom, P. D. A., *Svenska siare och skalder*, 2, s. 35 (1843).

⁶ *Ibid.*, *Inledning och supplement till svenska siare och skalder*, s. 257.

⁷ Hyltén-Cavallius & Stephens, *Sveriges historiska och politiska visor*, 1, s. 114 ff.

⁸ Frihetsvisan dateras till år 1436.

⁹ Klemming, G. E., *Svenska medeltids dikter och rim*, s. 385 ff.

¹⁰ Om detta av kyrkoherde Abraham Samzelius grundade arkiv, som skulle innehålla »äldre och nyare böcker och manuskript som leda till Nerikes kännedom» se *Katalog öfver Örebro Högre allm. Läroverks bibliotek*, 1889. Inledning av Konrad Ahlén.

och topografiska disputationer, en lista på Nericiorum akademiska arbeten som saknas i arkivet, registratur över skrifter och dokumenter som finnas där etc.

Både Lidéns och Wallenstråles brev äro riktade till Kongl. Hofpredikanten, Prosten, magister Eric Waller.

Denne Waller var född i Västerås år 1732, blev 1755 promovrad i Uppsala, vice pastor i Västerås och hovpredikant 1763. Han blev kyrkoherde i Örebro 1775, där han tycks ha stannat till 1798 då han blev domprost i Västerås och slutligen biskop där 1809; han dog 1811. Waller uppmärksammades av Gustav III sedan han vunnit pris i Patriotiska sällskapet genom sitt svar på prisfrågan »om en nationell klädedräkt». Han var lika ivrig hovman som häftig aristokratfördömare och utvecklade mycken flit såsom förf. till predikningar samt skrifter i politiska och finansiella ämnen. Han var riksdagsman 1778, 1800 och 1809.

Lidéns brev till Waller visar än en gång vilken intresserad samlare Lidén var. Han erbjuder sig att sända det han har av skrifter rörande Närke som bidrag till ett archivum Nericiense, men han medsänder också en lista på disputationer som han gärna önskar i utbyte. I sitt andra brev till Waller tackar han också för några sända Theser.

Lidéns 1:a brev till Waller följer härnedan:

»Högärevördige och Höglärde Herr Magister, kongl. Hofpredikant samt Prost.

För Hr Prostens angenäma hugkomst samt hälsning med Assessor Braad skyn-
dar jag at aflägga min upriktiga tacksägelse.

Både oförmodat och kärt war det mig, att af Örebro Wekotidning se den berömliga början där blifwit giord till ett Archivum. För att öka the theruti befintelige Nericiorum lærda Arbeten, skickar jag hærhos så många jag af them æger in duplo. Ehuru ringa gåfwan ær, må den åtminstone witna om huru gärna jag skulle önska kunna bidra till fullkommandet af en så wacker och för efterwerlden i synnerhet nyttig inrættning.

Min belægenhet ær som förr. Icke wærrer; som ær alt hvad jag vågar önska. Så længe Guds godhet förlænar mig thet glada och förnögda sinne, som hittils giort alla mina plågor drægeliga, ær jag ingalunda olyckelig. Ehuru jag ej haft den lyckan att længe wara af Hr Prosten kænd, torde mig dock tillåtas få ræknas bland Hr Prostens wærrer; med oförænderlig tillgifwenhet och wænskap framlevandes mina ænnu öfriga dagar,

Herr Kongl. Hofpredikantens och Prostens
Ödmiuke Tjænare
Lidén

Norrköping

d. 15 Januar 1777.

Om någon af the på Listan anteknade disputationer skulle öfwerkommas anhåller jag att min samling får wara i godt minne.»

På detta brev har Waller gjort följande anteckning:

»Månne det i vårt Archivo är något hvarmed man kunde tjäna Prof. Lidén igen; fast ey just genom gåfwa dock genom lån? Gav Herr Kørkoherden tid, at jämföra Catal. med sänd Defect lista.

Waller.»

Det andra brevet från Lidén lyder:

»Högärevördige och Höglärde Herr Magister
Kongl. Hofpredikant och Prost.

Thet war mig ganska kärt, att the öfwersænde Neriksboars arbeten kunde fylla något ledigt rum i Archivet.

För the mig sænde Theser tackar jag ödmiukeligen. Minsta tillökning ær för en Samlare angenæm.

Defectcatalogen må gärna wandra omkring, så længe nödigt pröfvas, och blifver jag Hr Prosten oændeligen förbunden som tæckes göra sig then mödan. Om

jag ej på thet sættet kan få the mig felände Stregnesiænsia, lærer the ock aldrig ske. Framdeles skall något meddelas för Örebro Tidningen, dock ej af egen tillwærkning. Med oföränderlig wördnad framhærdar

Herr Kungl. Hofpred: och Prostens
Ödmjuke Tjänare
Lidén.»

Norrköping
d. 8 Febr. 1777.

* * *

Wallenstråles brev till Waller visar den senare Kalmarbiskopen såsom den intresserade topograf och författare han var. Född 1733 hade han som biskopsson adlats 1756. Fil. mag. blev han i Uppsala 1758. År 1763 blev han lektor i Göteborg där han stiftade Vetenskaps- och vitterhetssamhället. Till kyrkoherde i Kumla och Hallsbergs församlingar av Strängnäs stift utnämndes han 1781 och 1789 blev han biskop i Kalmar, där han dog 1807. Inom parentes kan här erinras om att Kumla församling länge var en av landets honnörsförsamlingar, där som kyrkoherdar har tjänstgjort så förtjänte män som Martin Georg Wallenstråle (1783—91), Carl Rosén von Rosenstein (1798—1812) och Frans Michael Franzén (1812—24).

Wallenstråle skriver:

»Högvördige Herr Doctor och Probst.

Sedan jag alt sedan min hitkomst, varit angelägen at samla underrättelser, tienande til uplysning af ej allenast *Kumbla Pastorat*, utan hela *Nerikes historia* och til den ändan, skaffat mig, igenom Hr Kherd. Hallmans benägna åtgärd, alt hvad han tror varit ingifvit til Örebro scholas archivum, bestående i de på medfölj. Paper upteknade afhandlingar, så har jag funnit min skyldighet aldeles likmätigt, at Herr Doctorn och Probsten sådant tilkännagifva, med anholan, at än ytterligare få beholla dessa paper, för at använda dem til sitt påsyftade bruk, som är, at i Disputationer sammanskapa en liten historia öfver w. Nerike, hvarom jag redan tilskrifvit Prof. Fant, och har denna min oskyldiga dessein wunnit Hans fullkomliga bifall.

Hvad jag lemnar ofullständigt hafva goda vänner läfvat, efter min afresa, fullborda. Unge Herr Stenius öpnar Theatern med Kumbla och Hallsberg, i sin tilämnade gradual Disp. Alt det öfriga låter jag tilställa Prof. Fant.

Med all högagtning har äran vara Högvördige Herr Doctorns och Probstens

Ödmjuke tjänare
M. G. Wallenstråle

Kumbla
d. 31 Maji 1790.

I slutet af veckan kamm jag in til staden, för at hos Herr Doctorn personl. recomendera mig.»

Af handlingar, hörande til Wästra Nerikes Beskrifn., har jag lemnat til Herr *Stenius*, de om Kumbla och Wallbergs Församlingar.

Profess. Fant,

1. Om Askersunds Lands-Förs. med Ritning på Kyrkan.
Detta har icke tilhört archiv. i Örebro.
2. Om Askersunds stad, med Charta öfver stadens läge etc. före Branden ibid.
Dito Ritning på Kyrkan, Fattighuset. Dessa stycken äro ock af mig fournerade.
3. I et Band, om Hammars socken, om Snaflunda, Skagershult, Bodema o. Lerbeck.
4. Om Hardemo Församling.
5. — Qvistbro.
6. — Mosås och Täby; icke egentl. hithörande, följa dock med.

Om Edsberg och Hackvad skall finnas i Archivet en upteknning inlemnad af Comministern Ekner, som jag önskade kunna få, tillika med hvad annat där befinteligt, rörande W. Nerike.

Hj. Lundgren.